

Het is geen sprookje

De herbegravenis van Theodor Herzl

Midden in Jeruzalem ligt een heuvel die de naam Mount Herzl draagt. Boven op de heuvel staat het indrukwekkende graf van Theodor Herzl. Meer dan zeventig jaar geleden werden zijn overblijfselen vanuit Oostenrijk overgebracht naar hun laatste rustplaats in de Joodse staat. Een plek waar Herzl tijdens zijn leven alleen van kon dromen.

Opnieuw begraven

De enige zekerheid in het menselijk bestaan is de dood. Hoe de dode herinnerd wordt, is aan de levenden. Iedere generatie schept haar eigen beeld van de geschiedenis, waardoor de waardering van een overleden persoon kan veranderen. In deze serie kijken we naar bekende personen die ook na hun overlijden de gemoederen bezighielden. Dit keer de vader van het zionisme, Theodor Herzl (1860-1904).

Ben Vriesema is
redacteur van *Kleio*.

Theodor Herzl werd in 1860 geboren in Boedapest. In de volkstaal werd deze oostelijke hoofdstad van de dubbelmonarchie ietwat denigrerend 'Judapest' genoemd, omdat er veel Joden woonden. Theodor groeide op in een liberaal-joods milieu waar de orthodoxie ver te zoeken was. Zo zat hij op een lagere christelijke school die ook Joden toeliet, en ontving hij het vormsel in plaats van dat hij de bij Joden gebruikelijke bar mitswa deed. Hoewel Herzl schrijver wilde worden, koos hij ervoor om rechten te studeren, zodat hij in ieder geval verzekerd zou zijn van een vast inkomen. In 1878 verhuisde hij met zijn ouders naar Wenen, waar het antisemitisme welig tierde. In de periode dat Herzl in Wenen woonde, was de antisemitische politicus Georg Ritter von Schönerer nogal populair. De stad werd vanaf 1895 zelfs geleid door een uitgesproken antisemiet, Karl Lueger.

In Wenen voltooide Herzl zijn rechtenstudie, promoveerde en kreeg werk als journalist. Voor de krant *Neue Freie Presse*

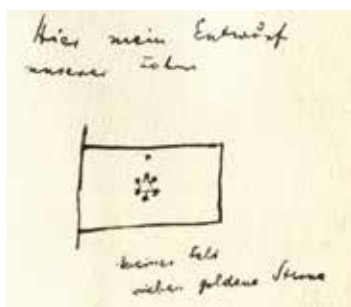
mocht de jonge bon vivant naar Parijs om daar verslag te doen van de dagelijkse politieke beslommingen. Maar wat hem vooral bezighield was de uitholling van de liberale rechtsorde. Zo beschreef hij de moord- en bomaanslagen die anarchisten pleegden en deed hij verslag van het proces van François Koenigstein, oftewel Ravachol, een voormalige grafover die meerdere anarchistische aanslagen had gepleegd. Ook de Dreyfus-affaire maakte grote indruk op Herzl. De Joods-Franse militair Alfred Dreyfus werd er (valselyk) van beschuldigd een spion voor Duitsland te zijn. Tijdens de rechtszaken die zich rond

deze vermeende landverrader afspeelde, liepen de gemoederen (lees: antisemitische gevoelens) hoog op. Voor- en tegenstanders vlogen elkaar in de haren. Op straat waren veel antisemitische leuzen te horen.

Pistool of doop

Herzl dacht in eerste instantie dat er twee manieren waren om de kwaadsprekers over de Joden het zwijgen op te leggen: duellieren of assimileren. Een pistoolduel met belangrijke antisemieten zoals Georg Ritter von Schönerer zou de massa doen inzien dat Joden dapper waren en de Joodse eer gered kon worden. Door zich aan te passen en te laten dopen tot

Theodor Herzl kijkt uit over de Rijn in Basel, Zwitserland. Collectie Rijksmuseum Amsterdam.

christen zou acceptatie juist makkelijker gaan. Maar door schade en schande werd Herzl wijs, en hij zag in dat zijn ideeën niks zouden oplossen. De anti-semitische gevoelens waren te diepgeworteld in de maatschappij. Daarnaast had de anarchist Ravachol hem onbedoeld op een idee gebracht. Herzl zag bij Ravachol 'de wellust van het grote idee en het martelaarschap'.¹ In 1896 verscheen dan ook een vlugschrift, getiteld *Der Judenstaat*. Deze publicatie, die Herzl in vijf dagen voltooide, maakte hem beroemd. Hij pleitte daarin voor zijn eigen grote idee: een Joodse staat en een zevenurige werkdag, en hij was bereid hiervoor te strijden

en te sterven. De vlag van de nieuwe staat weerspiegelde de nieuwe rechtvaardigheid: op een witte achtergrond staan zeven gouden sterren die de zeven gouden uren van de werkdag zouden symboliseren.²

De nieuwe Joodse staat zou een modeldemocratie moeten worden. Orthodoxe joden waren het hier uiteraard niet mee eens, want de Joodse staat zou volgens hen gesticht worden door de messias. Herzl had hier geen boodschap aan. Hij raadde aan om gebied te kopen in Palestina, zodat het Joodse bezit daar uitgebreid kon worden. Een jaar later, in 1897, organiseerde Herzl het eerste Zionistische Congres. In Basel, Zwitserland, kwamen ongeveer tweehonderd Joden uit de hele wereld samen om te praten over een mogelijke Joodse staat. De davidster achter het podium had de vlag van Herzl vervangen.

In 1903 vond een gruwelijke pogrom van drie dagen plaats in Kishinev, tsaristisch Rusland, waarbij meer dan veertig Joden

werden gedood en meer dan zevenhonderd huizen verwoest. Hierdoor beseft Herzl dat er haast moest worden gemaakt met de Jodenstaat. Hij koos een gebied op Cyprus, maar daar wilden de Britten niets van weten. 'Nieuw Palestina' zou volgens hen gesticht mogen worden in een gedeelte van hun kolonie Oeganda. Onder andere Chaim Weizmann maar ook andere vooraanstaande Joden waren hier niet over te spreken. Herzl heeft door hartfalen niet meer meegemaakt dat de Joodse staat in 1948 in Israël werd gesticht. Hij overleed in 1904 en werd begraven in Wenen. Zijn wens om te worden herbegraven in een toekomstig Israël kwam vijfenveertig jaar later in vervulling. Theodor Herzl werd opgegraven, naar de jonge Joodse staat gevlogen en onder grote belangstelling op Mount Herzl opnieuw ter aarde besteld. Op zijn zwarte grafsteen staan de woorden 'Als u het wilt, is het geen sprookje'. De vader van het zionisme was thuisgekomen. ■

¹ Schorske, C., *Wenen in het fin de siècle. De crisis van het liberalisme en het ontstaan van de moderne kunst* (Amsterdam 1992), p. 159.

² Herzl, T., *Der Judenstaat*, (negende druk, Wenen 1933), p. 95.

Boven: Een schets door Theodor Herzl van de vlag die hij voor ogen had. Er staat: *Hier mein Entwurf unserer Fahne. Weisses Feld. Sieben goldene Sterne*. **Vertaling:** Hier mijn ontwerp van onze vlag. Wit vlak. Zeven gouden sterren. **Onder:** Begrafenisstoet in Wenen na de opgraving van Theodor Herzl, 1949. In de twee andere kisten liggen zijn ouders, die ook werden herbegraven op Mount Herzl. Foto: Keystone Press Agency. Collectie Rijksmuseum Amsterdam.

